Задания заключительного тура Акмуллинской олимпиады по татарскому языку и литературе для учащихся 10-11 классов, студентов СПО

1. Буш урыннарга исемнәрнең данә исәбен белдергән сүзләрне куегыз (5 б):

1 капчык ... батман
икмәк ... бурасы
1 уч ... көнбагыш
салам ... өеме
10 баш ... 10 дана, 1 дистә
1 кочак ... колач, кул [illegible]
1 тотам ... кул ясау, [illegible] 7,5см
ашлык .... көлтәсе
2 кап ... 200 дана шырпы
чәчәк ... бәйләме

2. Саннар артына яшеренгән мәкальне табып языгыз (10 б).

1, 12 38, 13, 23, 34, 21, 23, 13, 1, 16, 6, 1 12, 18, 14, 6, 34, 10 13, 25, 7, 36, 15, 11.

____.

3. Канатлы сүзләрне рус теленә тәрҗемә итегез: (12 б)

Ахиллес үкчәсе Ахиллесова пята,
Шөкатьсез үрдәк баласы гадкий утёнок,
Дары мичкәсендә дары бар әле есть ещё порох в пороховнице
Очкыннан ялкын кабына из искры возгорается пламя,
Крокодил күз яше крокодиловы слёзы,
Аю хезмәте күрсәтү медвежья услуга.

4. Түбәндәге формулаларга туры килгән сандхи очракларына 1-әр мисал китерегез (3+3=6):

е + ә = ә куе әйтү
ы+у=у дары утау

5. Дөрес җавапны билгеләгез (4 б.):

Бергә алар язгы урман һавасы суладылар, яр буенда саргылт тал ПИПИЛӘРЕ өзделәр (Н.Фәттах). Җөмләдә аерып бирелгән сүз:

– профессионализм
– архаизм
– диалектизм
– неологизм

Алар билгеле бер формага буйсынган булалар. Аларда мәҗбүри җөмлә калыплары, сүзтезмәләр, тәгъбирләр кулланыла, алардан зур төгәллек сорала.

– матур әдәбият әсәрләре
– рәсми эш кәгазьләре
– публицистик әсәрләр
– драма әсәрләре

Бирелгән кереш сүзләр нинди мәгънә белдерәләр?
ихтимал, күрәсең, бәлки, ахрысы, ахры

- билгесезлекне
- үтенүне
- сөйләүченең төрле тойгысын
- фикер эзлеклелеген

Кол Галинең “Кыйссаи Йосыф” әсәренең тулы текстын беренче булып кульъязмада әзерләгән әдип:

- С.Сараи
- Г.Утыз Имәни
- Й.Баласагунлы
- Колшәриф

6. Дөрес җавапларны билгеләгез: (3 б)
1. Әсәрләрнең жанрын языгыз:
“Сөннәтче бабай” повесть
“Беренче театр” комедия
“Сак-Сок” бәет

7. Туфан Миңнуллинның «Әлдермештән Әлмәндәр» драмасында автор югары күтәргән сыйфатлар (1 сыйфат – 1 б. =5 б.).
Яшәү һәм үлем арасында көрәш
Фани дөньяда яшәү фәлсәфәсе
Халкының җан, күңел пычраклыгын ачу
Мәхәббәт сафлыгы
Намуслылык, горурлык.

8. М. Акмулла “Сүз чыгар шагыйрьләрдән хикмәт берлән” дип язган. Автор турында 5 факт яз (10 б.)
1831ел 27 декабрь Башкортстан Бишбүләк районы, Әлмән авылында туа
Туксанбайда башлангыч белем ала,
Стәрлебашта Ш. Зәкидән дәресләр ала,
Троицки мәдрәсәсендә укый,
27 октябрь 1895 Троицкидан Златоустка барганда үтерелә.

9. Җәяләрне ачып, дөрес языгыз (5 б).
(1)Сулар ага... (2) Җир (йөзендә) йөзендә сулар бер (туктаусыз) туктаусыз агалар (да) агалар. (3)Җәй агалар, яз агалар, көз агалар... (4)Агым сулар кешеләрнең чир (чорларын) чир-чорларын кайгыларын, языкларын алалар (да) алалар да еракларга, упкыннарга, чоңгылларга ыргыталар. (5)Агым сулар, җир (өстенең) җир-өстенең чүп (чарларын) чүп-чарларын юып алып, үзләрендә юк итәләр. (6)Шулай ел (да) ел да җир яңара, җир яшәрә.

(7)Җир яңара, җир яшәрә... (8)Өзелмичә, туктамыйча, бөек Чулман кебек, Әтил кебек, көн (төн) көн-төн җирдә тормыш ага.

(9)Яз килде, яз!... 10)Киң Чулманга – кояш белән, ай (йолдызлар) ай, йолдызлар белән яшьтәш Чулманга ашыгып төрле (яктан) сулар ага...(Н. Фәттах).

10. Бирелгән өзек нинди әсәрдән? (2 б.) Итил суы ака торур.

11. Түбәндәге тел күренешләре булган җөмлә номерларын куярга (5 б):

1) ялгызлык исемнәре
2) парлы сүзләр
3) гөнаһ сүзенә синоним
4) юклык формасындагы фигыль
5) вакыт мәгънәсен белдергән исем

1)	2)	3)	4)	5)
8, 10	4,5,8	4	8	3,6

12. 5нче җөмләдә хәбәрнең төре (3 б.) тезмә фигыль хәбәр

13. Өзекне дәвам итеп эссе языгыз. Күләме 200 сүздән ким булмаска тиеш (30 б.)

Ага сулар, ага сулар,
Ага сулар туктамый.

Әйе, сулар ага. Берөзлексез һәм бертуктамый ага алар, чөнки алар агарга тиеш. Әгәр сулар агудан туктаса, бу дөньяда нәрсә булып бетүен күз алдына китереп булмый. Чишмәләр, елгалар, күлләр, диңгез һәм океаннар – җиребезнең тамырлары. Шул тамырлар аша терекләк итү көче ала туган җиребез.

Су – ул яшәү көче. Бар дөньяга тереклеккә, кешелеккә, табигатькә бик кирәкле ул. Электән үк бик борынгы заманнардан кеше суның бик мөһим яшәү шарты икәнлеген аңлаган. Шуңа күрә яшәргә урын эзләгән чакта чишмә-суларга зур әһәмият биргән. Сайлаган урында әгәргә якын су булган очракта гына йорт корган. Ә аннан соң гомере буена шул суларны кадерләп, саклап яшәгән. Ә бүгенге көндә суларга сакчыл карашы бар дип әйтеп буламы? Юктыр, мөгаен. Кая карама чишмәләр юкка чыга, елгаларның суы кими, күлләр кибә.

Нәрсәдән болай соң бу? Әлбәттә кешеләрнең ваемсызлыгыннан килеп чыга мондый эшләр. Фән-техника үсешен дөрес файдаланмыйча, табигатькә зыян китерә

кеше. Шул ук ела бүгендә төрле завод һәм фабрикалар төзү, аларның калдыкларын чистартмыйча түгү очраклары, яңа экологик катастрофаларның килеп чыгуы кеше эшчәнлеге белән бәйле. Соңгы вакытта дәүләт башлыклары төрле программалар кабул итә, шул исәптән табигатьне, сулыкларны саклау өчен дә алга куя. Бу - бик дөрес сәясәт. Чөнки вакытында күрелгән чаралар ярдәмендә генә катлаулы хаталарны төзәтергә мөмкин. Бүгенге көндә генә түгел, ә киләчәк көндә уйларга кирәк. Су - ул яшәү чыганагы.